

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 12ΗΣ ΜΑΪΟΥ 1962

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΕΠΑΜ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΕΙΣ ΔΗΜ. ΣΙΜΟΥ ΜΠΑΛΑΝΟΝ

Ἡ Ὀλομέλεια τῆς Ἀκαδημίας συνήλθεν εἰς ἕκτακτον συνεδρίαν τὴν 12ην Μαΐου, ἡμέραν Παρασκευὴν καὶ ὥραν 7 μ.μ., πρὸς τέλεσιν ἐπιστημονικοῦ μνημοσύνου εἰς τὸν Ἀκαδημαϊκὸν **Δημήτριον Σίμου Μπαλάνου**, ἀποβιώσαντα τὴν 10ην Αὐγούστου 1959.

Εἰς τὴν συνεδρίαν παρέστησαν προσκεκλημένοι ἀρχιερεῖς, καθηγηταὶ ἀνωτάτων ἰδρυμάτων καὶ ἄλλοι.

Ἀρχομένης τῆς συνεδρίας, λαβὼν τὸν λόγον, ὁ **Πρόεδρος** εἶπε τὰ ἑξῆς.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τιμῶσα τὴν μνήμην τοῦ ἀειμνήστου συναδέλφου **Δημητρίου Μπαλάνου**, τελεῖ σήμερον ἐπιστημονικὸν μνημόσυνον, ἀναθέσασα εἰς τὸν Ἀκαδημαϊκὸν κ. **Μπρατσιώτην** νὰ δμιλήσῃ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἐκλιπόντος.

Ἀκολούθως ὠμίλησεν, ὡς κατωτέρω, ὁ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Παναγ. Ἰ. Μπρατσιώτης** περὶ τῆς δράσεως καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ ἀειμνήστου Ἀκαδημαϊκοῦ.

Εἰς τὸν **Δημήτριον Μπαλάνον** ἀφιερώθησαν καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ μνημόσυνα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατέλαβεν εὐλόγως τὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὅπερ ὁ ἀλησμόνητος συνάδελφος ἐτίμησε καὶ ἐλάμπρυνε, χωρὶς νὰ ὑστερήσῃ καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις «Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία», τῆς ὁποίας ἦτο πρόεδρος. Ἀλλὰ θὰ ἦτο παράλειψις καθήκοντος, ἐὰν ἡ ἡμετέρα Ἀκαδημία ἠρκεῖτο εἰς τὰς ἕξωθεν αὐτῆς ἀπονεμηθείσας εἰς ἐπιφανέστατον μέλος τῆς τιμᾶς καὶ εἰς τὴν εὐθυσμένην κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τοῦ προέδρου αὐτῆς ἐπίσημον ἀναγγελίαν τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος καὶ δὲν ἀφιέρωνε μίαν εἰδικὴν συνεδρίαν πρὸς ἀπότιον τοῦ ὀφειλομένου εἰς αὐτὸν χρέους τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, ἅμα δὲ καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν μεταγενεστέρων. Καί, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἦτο πρά-

γματι πρότυπον πνευματικοῦ ἀνδρὸς ὁ Δημήτριος Μπαλᾶνος, ἅτε συνδυάζων ἐπιστήμην μετὰ χαρακτήρος ἀδαμαντίνου. Ἐπὶ πλέον δὲ ἦτο τοσοῦτο μᾶλλον ἄξιος τοιούτου μνημοσύνου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ὁ σήμερον τιμώμενος ὑπ' αὐτῆς ἀνὴρ, καθ' ὅσον, ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν εὐαισθησίᾳ καὶ εὐσυνειδησίᾳ, ἐπανειλημμένως εἶχεν ἐπιτελέσει ἐν αὐτῇ τὸ καθήκον τοῦτο δι' ἄλλους ἐκλιπόντας συναδέλφους.

*

Ὁ Δημήτριος Μπαλᾶνος ἦτο γέννημα καὶ θρέμμα τῶν Ἀθηναίων, γεννηθεὶς τῷ 1878, εὐπατριδῆς ἐκ πατρὸς τε καὶ μητρὸς, υἱὸς διαπρεποῦς νομομαθοῦς, τοῦ Σίμου Μπαλάνου, ἰδρυτοῦ ἀρίστου νομικοῦ περιοδικοῦ, τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας», καὶ γόνος ἐκ πατρὸς μὲν τῆς γνωστοτάτης καὶ ἱστορικῆς ἠπειρωτικῆς οἰκογενείας τῶν Μπαλάνων, ἧς διὰ σειρᾶς σοφῶν ἀνδρῶν ἐξεπαίδευσε καὶ ἐδόξασεν ὄχι μόνον τὰ Ἰωάννινα, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν βορειοδυτικὴν Ἑλλάδα, ἐκ μητρὸς δὲ τῆς οἰκογενείας Βικέλα καὶ δὴ πρῶτος ἀνεπιὸς τοῦ Δημητρίου Βικέλα, ἀνδρὸς συμβιβάζοντος ἄριστα τὸν κερδῶν μετὰ τοῦ λογίου Ἐρμοῦ, πρὸς τοῖς ἄλλοις μεταφράστου τοῦ Σαίξπηρ καὶ ἰδρυτοῦ καὶ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων». Ἐκ τοιαύτης προερχόμενος οἰκογενείας καὶ ἐγγραφεὶς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, μετεγράφη μετὰ διετῆ ἐν αὐτῇ φοίτησιν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐνθαρρύνσεως οἰκοθεν, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς ἐκκληξιν, οὐχὶ εὐχάριστον, τῶν γονέων καὶ τῶν συγγενῶν του. Καὶ δὲν φαίνεται μὲν, ὅτι εἶχεν ἄδικον ὁ ἀείμνηστος ἀμφοτέρων ἡμῶν διδάσκαλος ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ, ὁ Ἀναστάσιος Διομήδους Κυριακός, ἕτερος εὐπατριδῆς, υἱὸς τοῦ παλαιοῦ πρωθυπουργοῦ, σεμνυνόμενος ὅτι τὸ παράδειγμά του εἶχεν ἐλκύσει τὸν Μπαλᾶνον εἰς τὴν Θεολογίαν, ὡς διηγῆτο αὐτὸς οὗτος ὁ Μπαλᾶνος, ὅπως οἴηται ὅμως ἢ ἀπόφασίς του ἐκείνη ἦτο τόλμημα προδίδον τὴν ἔκτοτε διακρίνουσαν τὸν ἄνδρα ἀνεξαρτησίαν γνώμης, ἐμαρτύρει δὲ ἐξ ἄλλου περὶ τῆς θρησκευτικῆς του κλίσεως, ἀπαραιτήτου διὰ τὴν εὐδοκίμησιν εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ θεολόγου, ὡς μύστου ἅμα καὶ μυσταγωγοῦ καὶ διδασκάλου τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἀρετῆς, οἷος ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος συνάδελφος. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι, ἂν ὁ Jakob Burkhardt ἐθεώρει ὡς εὐτύχημά του ὅτι ἐσπούδασε κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φοιτήσεώς του Θεολογίαν, τῆς ὁποίας ἡ σπουδὴ πολλὸν τὸν εἶχε βοηθήσει εἰς τὰς φιλολογικὰς καὶ ἱστορικὰς του σπουδὰς, ὡς διεβεβαίον ὁ ἴδιος, ὅμως καὶ διὰ τὸν Δ. Μπαλᾶνον δὲν ἀπέβη εἰς μάτην ἢ ἐν τῇ Νομικῇ Σχολῇ προηγηθεῖσα διετὴς φοιτήσίς του, ἀσκήσασα, ἐν συνδυασμῷ καὶ μετὰ τῆς ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ διαπρεποῦς νομομαθοῦς διαπαιδαγωγήσεώς του, ἱκανὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ

τοῦ τρόπου τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἄλλως τε δὲν ἐδίσταζε νὰ ἀνομολογῇ καὶ τὴν εἰσεργεικὴν ἐπὶ τὸν χαρακτῆρά του ἐπίδρασιν τῆς πατρικῆς πειθαρχίας.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἐν τῇ Θεολογικῇ ἡμῶν Σχολῇ σπουδῶν του καὶ τὴν λήψιν τοῦ πτυχίου του μετέβη πρὸς συμπλήρωσιν τῆς θεολογικῆς καὶ τῆς ἄλλης μορφώσεώς του εἰς τὴν Γερμανίαν, φοιτήσας ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς Διυρίας, τῆς Ἰένης, τῆς Βρεσλαυίας καὶ τῆς Χάλλης (1900 - 4). Ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας ὑπηρέτησεν ἐν διαφόροις σχολείοις τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου μέχρι τοῦ Μαρσλείου Διδασκαλείου τῆς Δημοικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, ἀποχωρήσας ἐξ αὐτοῦ τῷ 1918, ἵνα ἀφοσιωθῇ συντονώτερον εἰς τὴν ἐπιστήμην του καὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὁρφανοτροφείου Χατζηκώστα, ἣν ἀνέλαβεν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1915. Ἦδη ὁμως τῷ 1905 εἶχεν ἐκλεγῆ ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς ἡμῶν Σχολῆς ὑφηγητῆς τῆς Δογματικῆς, ὅπου ἐδίδαξεν ἀνελλιπῶς μέχρι τοῦ 1912, ὅτε κατελήφθη ἡ τακτικὴ ἔδρα τῆς Δογματικῆς καὶ Ἡθικῆς ὑπὸ τοῦ Χρήστου Ἀνδρούτσου, καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνεργοῦ ὑφηγείας του εἶχε καὶ ὁ λαλῶν τὴν καλὴν τύχην νὰ τὸν παρακολουθῇ ὡς φοιτητῆς ἐν αἰθούσῃ πάντοτε μεστῇ ἀκροατῶν. Τῷ 1915 ἠτύχησε νὰ νυμφευθῇ σύζυγον ἀνταξίαν του. Τῷ δὲ 1924 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ὁμοφώνως τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Πατρολογίας καὶ τῆς Ἑρμηνείας τῶν Πατέρων, τὴν ὁποίαν ἔδραν διεδίτησε μέχρι τοῦ 1948, ὅτε κατέστη ὁμότιμος καθηγητῆς. Κατὰ τὸ πανεπιστημιακὸν ἔτος 1945 - 6 διεδίτησε πρῶτανις τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἦδη τῷ 1931 ἐξελέγη τακτικὸν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1939 προήδρευσεν αὐτῆς, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου Γ. Οἰκονόμου τὸν διεδέχθη ἐν τῇ Γενικῇ Γραμματείᾳ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1951 - 56. Ἀπεβίωσε τὴν 10 Αὐγούστου 1959.

*

Καὶ νῦν ἂς ἔλθωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὸν ἄνδρα ὡς θεολόγον, ὡς καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ ὡς κοινωνικὸν ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ προηγουμένως σκιαγραφήσωμεν εἰς ἄδράς γραμμὰς τὴν προσωπικότητά του, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὁποίας σκιαγραφίας θὰ δυνηθῶμεν νὰ κατανοήσωμεν καὶ νὰ ἐκτιμῶμεν καλύτερον τὴν ὄλην πολυμερῆ δρᾶσίν του εἰς τοὺς μνημονευθέντας τομεῖς τῆς. Ὁ Δ. Μπαλᾶνος ἦτο πεπρoικισμένος διὰ πλουσίων χαρισμάτων καλλιεργηθέντων ἐπιμελῶς διὰ τῆς οἰκογενειακῆς του ἀνατροφῆς καὶ διὰ τῆς μελέτης καὶ τῶν προσωπικῶν του ἐν γένει προσπαθειῶν. Συνεδύαζε πνεῦμα κριτικὸν καὶ φιλελεύθερον μετὰ βαθείας θεοσεβείας καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, ροῦν ἰσχυρὸν μετ' εὐαισθησίας καὶ συγκεκριατημένης συναισθηματικότητος, ἀσίγητον ἐρευνητικότητα μετὰ πνεύματος ἐκλεκτικοῦ καὶ πρακτικοῦ, ἀυστηρότητα

ἤθους καὶ δικαιοσύνης μετὰ κατανοήσεως καὶ ἐπεικειάς, παρρησίαν ἐν τῇ διατυπώσει τῆς γνώμης του καὶ μαχητικότητα, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἰσχυρογνωμοσύνην, ἀλλὰ μετὰ συνέσεως, διαλλακτικότητος καὶ καλῆς πίστεως. Ἡ θεοσέβειά του, ἣτις διαλάμπει εἰς τὰ πλεῖστα τῶν δημοσιευμάτων του καὶ ἦτο ὅλως ἀνθρόρμητος καὶ τὸν ᾤθησε πρὸς τὴν Θεολογίαν, δὲν ἦτο ἡ συνήθης τυπικὴ εὐσέβεια, ἀλλὰ *sui generis* μὲν, βαθεῖα δὲ καὶ ἐνεργός, ὅλως ὁμως ἀνεπίδεικτος, ἐκδηλωθεῖσα ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων δημοσιευμάτων του καὶ παραμείνασα ὅλως ξένη πρὸς πᾶσαν μισαλλοδοξίαν. Τῶν ἀρετῶν δὲ τούτων εἰκόνα ἀνάγλυφον παρέχει εἰς ὑμᾶς ὁ ἔξοχος «Δεκάλογος» τῶν φοιτητῶν τῆς Θεολογίας, δημοσιευθεὶς ἐν τῇ Ἑπετηρίδι τοῦ Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Συνδέσμου τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἔτους 1936 - 37.

Παρὰ τὴν δξύτητα καὶ τὴν λεπτότητα τῆς διανοίας του καὶ τὸ κριτικόν του πνεῦμα, δὲν εἰλκύσθη τόσον ὑπὸ φιλοσοφικῶν ὅσον ὑπὸ ἱστορικῶν καὶ λογοτεχνικῶν μελετῶν καὶ πρὸ παντὸς ὑπὸ τῆς μελέτης τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μελέτη αὕτη ἤσκησε καὶ βαθεῖαν ἐπ' αὐτὸν ἐπίδρασιν, τεκμηριουμένην καὶ ἐκ τῆς συγγραφικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς του δράσεως, διαπιστουμένην δὲ διὰ τῆς συχνοτάτης χρήσεως πατερικῶν χωρίων, ἀκόμη καὶ εἰς μὴ θεολογικὰ ἔργα καὶ πειθουσαν, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ μελέτη ὑπῆρξε δι' αὐτὸν τρυφή, συμφώνως πρὸς ἄλλας τε ἐνδείξεις καὶ μίαν ἐκ τῶν πολλῶν, ἀθέλητον καὶ ἔμμεσον ὁμολογίαν του ἐν τῷ προλόγῳ τῆς Πατρολογίας του (σελ. 6)¹.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Μπαλάνου δυνάμεθα, ὡς εἵπομεν, νὰ κατανοήσωμεν καὶ ἐκτιμήσωμεν τὴν ὅλην δραῖον τοῦ ἀνδρός, ἣτις φέρει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰ ἀδρά γνωρίσματα τῆς ἰσχυρᾶς του προσωπικότητος.

Καὶ τώρα εἶναι καιρὸς νὰ εἰσέλθωμεν πρῶτον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς δαψιλεσιότητος καὶ πολυμεροῦς συγγραφικῆς του δραστηριότητος ὡς θεολόγου, τὴν ὁποῖαν δυνάμεθα νὰ ὑποδιαιρέσωμεν εἰς καθαρῶς ἐπιστημονικὴν, ἐκλαϊκεντικὴν, παιδαγωγικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν.

*

Ἡ καθαρῶς ἐπιστημονικὴ δραῖσις τοῦ Μπαλάνου ἐστράφη κυρίως εἰς θέματα τοῦ ἱστορικοῦ κλάδου τῆς Θεολογίας, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλων κλάδων αὐτῆς. Ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ του ἐργασία, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μόνον κοινωρία λατρείας;» (1904), ἀποσκοπεῖ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν παρὰ τοῖς

¹ «Καὶ ἐὰν κατεδεικνύετο λ.χ. ὅτι τὸ περὶ Ἱερωσύνης σύγγραμμα τοῦ Χρυσοστόμου δὲν εἶναι ἔργον αὐτοῦ, οὐδόλως, φρονῶ, ὅτι θὰ ἐμειοῦτο ἡ ἀξία του καὶ οὐδὲ πρὸς στιγμήν ἢ μετ' αὐτοῦ ἐνασχόλησις θὰ ἔπανε νὰ εἶναι πνευματικὴ τρυφή».

έτεροδόξοις, μάλιστα κατά τὸν χρόνον τῶν ἐν Γερμανίᾳ σπουδῶν του, ἐπικρατοῦσαν γνώμην, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἀπολέσασα πᾶν ἄλλον διαφέρον κατέστη ἀποκλειστικῶς «κοινωνία λατρείας» καὶ ἀποδεικνύει ὅτι, παρὰ τὰς δυσμενεστάτας συνθηκάσας, ἕφ' ἧς εὐρέθη ἡ Ἐκκλησία αὕτη διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὅμως, παραλλήλως πρὸς τὸ λατρευτικὸν στοιχεῖον, ἀπαραίτητον ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ, διετήρησε καὶ ἐκράτησεν ὑψηλὰ καὶ τὸν πατροπαράδοτον δογματικὸν καὶ ἠθικὸν χαρακτήρα της. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐδημοσίευσε καὶ ἑτέραν ἀξιόλογον ἐπιστημονικὴν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ περὶ δικαιώσεως διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν». Τῷ 1905 ἐδημοσιεύθη ἡ ἐπὶ ὑφηγησίᾳ διατριβὴ του ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐπιστημονικὴ γνώσις», ἐνθα ὑποστηρίζει τὴν γνώμην, ὅτι, ἂν καὶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ τελείως τὸν Θεόν, δύναται, ἐν τούτοις, διὰ συλλογισμῶν νὰ καταδείξῃ ὡς λογικὴν τὴν πίστιν περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ πραγματεύεται μίαν ἐκάστην τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὴν ἐνδείξεων. Ἀξιόλογος ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐν ἔτει 1906 δημοσιευθεῖσα διατριβὴ του ὑπὸ τὸν τίτλον «Εἶναι ἡ Θεολογία ἐπιστήμη;», ἣτις ὑπῆρξεν ὁ ἐναρκτήριος λόγος του ὡς ὑφηγητοῦ καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀποκρούει ἐμβριθῶς τὰς ἐκ διαφόρων προϋποθέσεων ἐνοστάσεις κατὰ τῆς Θεολογίας, ὡς ἐπιστήμης, καὶ ὑποστηρίζει εὐστόχως τὸ ἀσύστατον αὐτῶν, ἅμα δὲ καὶ ὑποδεικνύει τὰς συνθήκας, ἕφ' ἧς ἀναπτυσσομένη ἡ Θεολογία καθίσταται ἀξία τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς ὡς ἐπιστήμης. Ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ πραγματεία του «Ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ θέατρον» (1909), ἐνθα ἐξ ἀφορμῆς θοροῦβου ἐγεροθέντος ἐπὶ τῇ μεταβάσει κληρικῶν εἰς θεατρικὴν παράστασιν ἀρχαίου δράματος, ζητεῖ νὰ καταδείξῃ, ὅτι ἡ πολεμικὴ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοῦ θεάτρου κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας προήρχετο ἐκ τῆς καταπτώσεως τοῦ θεάτρου καὶ οὐχὶ ἐκ βασικῆς ἔχθρας τῆς Ἐκκλησίας κατ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν ταῖς θρησκείαις καὶ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ» (1910) πραγματεία του, μετὰ ἱστορικὴν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, ἐξέτασιν τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν τοῖς κυριωτέροις τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων, καταδεικνύεται ἡ διὰ τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος ἀνύψωσις αὐτῆς, ἅμα δὲ ἐξετάζονται καὶ αἱ σχετικαὶ γνώμαι τῶν πατέρων καὶ συγγραφέων τῆς Ἐκκλησίας.

Περὶσπούδαστοι ὑπῆρξαν καὶ αἱ πραγματεῖαι του «Τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας περὶ ἁγίας Τριάδος» (1911), «Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δογμάτων» (1919) καὶ «Σύμβολα καὶ συμβολικὰ βιβλία» (1919). Ἐκ τούτων ἐν τῇ πρώτῃ ἐξετάζονται, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, ἡ βιβλικὴ καὶ ἡ ἱστορικοδογματικὴ ἔφορις τοῦ θεμελιώδους τούτου ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, αἱ γενόμεναι ἀπόπειραι πρὸς λογικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐθνικῶν θρησκευμάτων καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ μελέτῃ ἐξετάζονται συνοπτικῶς, ἀλλ'

ἐπαρκῶς, ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, τὰ εἰσαγωγικά ζητήματα τῆς ἐπιστήμης τῆς Ἱστορίας τῶν δογμάτων, διὰ τὴν ὁποίαν σημειωτέον ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη καὶ παλαιότερον ἡ σχετικὴ ἔδρα, ἣν εἶχε καταλάβει ὁ ἀρχιμανδρῆτης καὶ μετὰ ταῦτα ἀτυχῆς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Προκόπιος Οἰκονομίδης, τὸ γνωστὸν θῦμα τῆς φοιτητικῆς διὰ τὴν μετὰφρασιν τοῦ Εὐαγγελίου ἐξεγέρσεως κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1901*. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ, μετὰ σύντομον εἰσαγωγικὴν ἐξέτασιν περὶ τῶν λεγομένων οἰκουμενικῶν συμβόλων, ὡς καὶ τῶν συμβολικῶν βιβλίων τῆς Λουθηρανικῆς καὶ τῆς Ἀντικῆς Ἐκκλησίας, δηλ. βιβλίων περιεχόντων ὁμολογίαν πίστεως τῶν ἐν λόγῳ ἐκκλησιῶν, πραγματεύεται περὶ τῶν λεγομένων συμβολικῶν βιβλίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑποστηρίζων ὅτι κακῶς τὰ ἐν λόγῳ βιβλία ἐξελέγηθησαν ὡς τοιαῦτα, ἐνῶ κατὰ τὸν Μπαλάνου, πρὸς τὸν ὁποῖον συμφωνοῦσι καὶ ἄλλοι ὀρθόδοξοι (οὐχὶ ὅμως πάντες), τὰ βιβλία ταῦτα καὶ ἐξωτερικῶς δὲν πληροῦσι τοὺς ὅρους τοὺς δικαιολογοῦντας τὸν τίτλον τοῦτον, ἐσωτερικῶς δὲ εἶναι μικρᾶς ἀξίας καὶ διατελοῦν ὑπὸ δυτικὴν ἐπίδρασιν.

Εἰς τὰς δογματικὰς πραγματείας τοῦ Μπαλάνου πρέπει νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐν ἔτει 1907 δημοσιευθεῖσα «Κρίσις τῆς Δογματικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀνδρούτσου», ἐνθα μετ' ἐμβριθείας καὶ εὐπρεπείας ἐλέγχει γνώμας τινὰς τοῦ ἀντιπάλου του, τοῦ καταλαβόντος βραδύτερον τὴν ἔδραν τῆς Δογματικῆς καὶ Ἡθικῆς, ὑποδεικνύει ἐλλείψεις τοῦ ἔργου τούτου, ὡς καὶ τὴν ρωμαιοκαθολικὴν ἐπ' αὐτοῦ ἐπίδρασιν, ἅμα δὲ ἐκθέτει καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ γνώμας, χωρὶς νὰ παραλείπη νὰ ἐπιδοκιμάζῃ ὅσας ἐκ τῶν γνωμῶν τοῦ Ἀνδρούτσου ἔκρινεν ὡς ὀρθὰς, πρᾶγμα μὴ πολὺ σύνηθες παρ' ἡμῖν, προκειμένου μάλιστα περὶ ὁμοτέχνων καὶ δὴ καὶ ἀντιπάλων, ὡς μοι ὁμολογεῖ βραδύτερον καὶ αὐτὸς ὁ ἐπικριθεὶς τότε καθηγητής. Ἐπίσης εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐργασιῶν τούτων πρέπει νὰ συγκαταλεχθοῦν καὶ δύο ἄλλαι πραγματεῖαι τοῦ Μπαλάνου περὶ τῆς «Ὁμολογίας Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως», ἐκδοθεῖσαι τῷ 1906 καὶ τῷ 1907, ὅπου, στηριζόμενος ἐπ' αὐτῶν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Λουκάρεως, καταδεικνύει τὴν ὑπὸ πολλῶν Ἑλλήνων λογίων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀοίδιμος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἀμφισβητουμένην γνησιότητα τῆς καλβινιζούσης ὁμολογίας πίστεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, ὁμολογίας ὅμως ἐκφραζούσης μόνον ἀτομικὰς τοῦ ἐθνομάρτυρος ἐκείνου γνώμας, οὐδαμῶς δὲ τὴν πίστιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

* Χαρακτηριστικὴ τοῦ ὀρθοδόξου πνεύματος τοῦ Μπαλάνου εἶναι ἡ ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ διατυπωμένη καὶ διὰ σοβαρῶν επιχειρημάτων κατοχυρουμένη γνώμη, ὅτι δόγματα δὲν εἶναι μόνον αἱ ὑπὸ Οἰκουμενικῶν συνόδων ἐπισήμως διατυπωθεῖσαι ἀλήθειαι τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς παραδέχονται νεώτεροι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Σλαῦοι θεολόγοι.

Αἱ περισσότεραι ὁμως καὶ σπουδαιότεραι ἐργασίαι τοῦ Μπαλάνου ἀναφέρονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐλληνικῆς, καλύπτουσαι ἀπάσας τὰς περιόδους αὐτῆς, ἀπὸ τῆς μεταποστολικῆς ἐποχῆς μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἡ πρώτη πατρολογικὴ του ἐργασία, ἣτις ἀποφασιστικῶς ἐβάρυνε, παραλλήλως πρὸς τὰς ἄλλας διατριβάς του, εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς ἡμῶν Σχολῆς ὁμόφωνον ἐκλογὴν του ὡς τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Πατρολογίας καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν πατέρων, εἶναι ἡ περὶ «Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου» λαμπρὰ μονογραφία του, ἡ δημοσιευθεῖσα τῷ 1922 καὶ παρέχουσα ἀριτωτάτην καὶ δὴ πλήρη κατανοήσεως εἰκόνα τῆς προσωπικότητος, τῆς θεολογικῆς καὶ ἐπιστολογραφικῆς δεινότητος καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ κλεινοῦ ἐκείνου ἀναστήματος τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Ἀντιοχείας. Τὸ ἄριστον ὁμως πάντων τῶν ἔργων τοῦ Μπαλάνου εἶναι ἡ ἐν ἔτει 1930 δημοσιευθεῖσα «Πατρολογία» του, οἷονεὶ ἐκκλησιαστικὴ γραμματολογία (ἐκ σελ. 610), περιέχουσα ἀνάγλυφον εἰκόνα τῶν προσωπικοτήτων καὶ τῆς συγγραφικῆς δράσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ α' μέχρι τέλους περίπου τοῦ ἡ' χριστιανικοῦ αἰῶνος, ἀρκοῦντως δὲ ἐπαινεθεῖσα οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ξένης κριτικῆς. Ἐνταῦθα μνημονεύεται καὶ αἱ θέσιν παραρτήματος τῆς Πατρολογίας του ἐπέχουσαι «Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας» (1947). Σημειωτέον δ' ἐπίσης ὅτι τὰ ἐκάστοτε προλεγόμενα τῆς ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας βραβευθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων ὑπὸ τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» παραλαμβάνονται ἐκ τῆς «Πατρολογίας» τοῦ Μπαλάνου αὐτούσια. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς «Πατρολογίας» του (σελ. 8) ἔγραψεν ὁ ἀείμνηστος συνάδελφος «Ἐυτυχῆ θὰ θεωρήσω ἑμαυτόν, ἐὰν φέρω εἰς πέρας τὴν συγγραφὴν συνεχείας, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ προκειμένου ἔργου, ἥτοι τῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἀπὸ τοῦ θ' αἰῶνος μέχρι σήμερον». Πράγματι δὲ ἠτύχησε μὲν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν του ἐκείνην, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἤμισυ, δημοσιεύσας ἐν ἔτει 1951 τὸ ἔργον του «Οἱ Βυζαντινοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ τοῦ 800-1453», ὅπερ, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος ἐν τῷ προλόγῳ του, ἀπευθύνεται «οὐχὶ πρὸς τοὺς εἰδικούς, οὔτε πρὸς τοὺς πολλούς, ἀλλὰ κυρίως πρὸς τὸ κοινόν», δὲν προέλαβε δ' ὁμως νὰ ἀποπερατώσῃ καὶ τὴν συνέχισιν τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματολογίας μέχρι τῶν ἡμερῶν του, ἂν καὶ εἶχε συγκεντρώσει τὸ ἀπαραίτητον ὕλικόν καὶ εἶχεν ἤδη ἐπιληφθῆ τοῦ ἔργου. Παρέσχεν ὁμως ἱκανὰ δείγματα τῆς ἐνασχολήσεώς του περὶ τὴν χριστιανικὴν γραμματείαν τῆς τε τουρκοκρατουμένης καὶ τῆς ἐλευθέρου ἐλληνικῆς ἐκκλησίας διὰ τῶν κατὰ καιροὺς δημοσιευθεισῶν ἐκτενέστερων ἢ βραχυτέρων πραγματειῶν του «Ὁ Ἀπόστολος Μακράκης» (1920), «Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τοῦ Ἀδαμ. Κοραῆ» (1920), «Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος

ὁ ἐξ *Οἰκονόμων*» (1932), «*Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης*» (1933), «*Ὁ Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος*» (1923), «*Ὁ Ἀναστ. Διομ. Κυριακὸς*» (1924). Συνέγραψε δὲ καὶ συνοπτικὴν ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1939, περιληφθεῖσαν ἐν τῷ γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ *Fr. Siegmund Schultze* ἐκδοθέντι δεκάτῳ τόμῳ τῆς συλλογικῆς ἐκδόσεως *Ekklesia*, ὑπὸ τὸν τίτλον «*Geschichte, Lehre und Verfassung der Orthodoxen Kirche*» (1932). Ἐπίσης ἐδημοσίευσεν «*Ἱστορίαν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν*» περιληφθεῖσαν εἰς τὰς ἐκδόσεις τοῦ Πανεπιστημίου τούτου ἐπὶ τῇ ἑκατονιαετηρίδι αὐτοῦ (1937).

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἱστορικῶν τούτου πραγματειῶν, ὁ Μπαλῆνος ἐδημοσίευσεν καὶ ἄλλας ὄχι μόνον ἱστορικὰς, ἀλλὰ καὶ ἄλλον θεολογικοῦ περιεχομένου μικρὰς πραγματείας, ἀναφερομένας εἰς θέματα εἴτε τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, οἷα εἶναι αἱ «*Ἐκκλησία καὶ κοινωνία*», «*Ἐκκλησία καὶ ἔθνος*», εἴτε τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, οἷα εἶναι καὶ ἡ ἐν ἰδιαιτέρῳ τεύχει κυκλοφορήσασα ὑπὸ τὸν τίτλον «*Πολιτεία καὶ Ἐκκλησία*» σπουδαία καὶ πολὺν χρῆσιμος καὶ διὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν μακρὰ «*Ἐπίκρισις τῆς περὶ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας*» πραγματείας τοῦ καθηγητοῦ Χρήστου Ἀνδρουτσου, δημοσιευθεῖσα ἐν «*Καινῇ Διδαχῇ*», τῷ 1920, τῷ θεολογικῷ περιοδικῷ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅπου πρὸ ἐνὸς ἔτους εἶχε δημοσιευθῆ καὶ ἡ ἐπικρινομένη πραγματεία. Ἐν τῇ πραγματείᾳ του ἐκείνη ὁ Ἀνδρουτσος, φρογῶν μετὰ πολλῶν νεωτέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος καὶ ὁ κ. Ἀλιβιζᾶτος, καὶ προσπαθῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὸ σύστημα τῆς συναλληλίας Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, τὸ ἰσχῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ θεωρητικῶς διέπον κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα καὶ τὰς πρὸς τὴν Πολιτείαν σχέσεις τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐνοθεύθη διὰ τοῦ ὑπὸ *Maurer* σχεδιασθέντος ἐκκλησιαστικοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῶν νόμων Σ καὶ ΣΑ τοῦ 1852, δι' ὧν ἐρρυθμίσθησαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, ἅμα τῇ ἀνακηρύξει τοῦ αὐτοκεφάλου αὐτῆς, καὶ ἐκλαμβάνων τὸ σύστημα τοῦτο ὡς πηγὴν ἀπάντων τῶν δεινῶν τῶν μαστιζόντων αὐτήν, προέβαλε καὶ ὑπεστήριξεν ἐντόνως καὶ ἐπιμόνως ὡς μέσον θεραπείας καὶ μάλιστα ὡς πανάκειαν ὄχι μόνον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ νέου ὑπαγωγὴν τῆς ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διατηρουμένης ὁμῶς πάντως τῆς αὐτοτελείας αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ταῦτα ἐγράφοντο ὑπὸ τοῦ Ἀνδρουτσου ἅμα τῷ πέρατι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπὶ τῇ προόψει τῆς ἀνακηρύξεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἐλευθέραν πόλιν. Ὅπως δὴποτε κατὰ τῆς μνημονευθείσης ἐνθουσιώδους πραγματείας τοῦ Ἀνδρουτσου ἠσκήσε διεξοδικὴν καὶ ἐμπεριστατωμένην ἅμα καὶ ψύχραιμον κριτικὴν ὁ Μπαλῆνος βῆμα πρὸς βῆμα εἰς τὰ τρωτὰ αὐτῆς

σημεία, ἀποκρούων σθεναρῶς τὰς κατὰ τῶν νόμων Σ καὶ ΣΑ σφοδρὰς ἐπιθέσεις, χωρὶς νὰ παραγνωρίζῃ τὰς ἀτελείας αὐτῶν, ἐπισημαίνων δὲ καὶ τοὺς κινδύνους ἐκ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἀνεδαφικῶν προτάσεων τοῦ Ἀνδρούτσου καὶ δὴ καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένου, ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ, χωρισμοῦ Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας. Χωρὶς νὰ παραγνωρίζωμεν οὔτε τὴν ὀρθότητα πολλῶν παρατηρήσεων τοῦ Ἀνδρούτσου, μάλιστα τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν νομοθεσίαν τοῦ *Mau-rier*, οὔτε τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δὴ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀγάπην του, ὀφείλομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἐπίσης ὁμοῦ μετὰ τῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀφοσιώσεως τοῦ Μπαλάνου καὶ τὴν ἐμβριθίαν τῶν παρατηρήσεων καὶ τὴν ἐν πολλοῖς ἐθυσιαστικὴν αὐτοῦ, ἀναζητοῦντος τὰ αἷτια τῆς κακοδαμονίας τῆς Ἐκκλησίας ὅχι τόσον εἰς τὸν ἰσχύοντα τότε πολιτικοκρατικὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον εἰς αὐτὴν τὴν διοίκησιν αὐτῆς, δικαιωθέντος δὲ κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς περαιτέρω ἐπὶ τὸ ἱεροκρατικώτερον ἐξελίξεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν πραγμάτων, μάλιστα ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Δαμασκηνοῦ ἐμπνευσθείσης νομοθεσίας τοῦ 1943 καὶ ἐφεξῆς, ἐξελίξεως τῆς ὁποίας τοὺς καρποὺς ἐδοκιμάσαμεν ἤδη, ἵνα δοκιμασθῶμεν καὶ ἡμεῖς, καθ' ὃν τρόπον πάντες γνωρίζομεν.

Ἐνταῦθα μνημονευτέα καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις τοῦ Μπαλάνου ὡς μέλους τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανορθοδόξου Θεολογικοῦ συνεδρίου τῷ 1936, ὅπου προέβη εἰς δύο ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις, καὶ ὡς φιλοξενουμένου τῆς *Luther-Akademie* ἐν *Sonderhausen* τῆς Γερμανίας, ἔνθα ὠμίλησε «περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας» ἐν ἔτει 1938. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν θεολογικὴν κατεύθυνσιν τοῦ Μπαλάνου, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι αὕτη ἦτο ἡ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς θεολογίας ἔκπαλαι καθορισθεῖσα, τοῦτέστι συνεδύαζεν ἐλευθερίαν μετὰ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀνθεντίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, ὡς ἐπανειλημμένως ὑπεδηλώθη ἐν τῇ παρουσίᾳ ὁμιλία. Ἀξία δὲ μνείας τυγχάνει καὶ ἡ πολλάκις τονισθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἀνάγκη ὑπάρξεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς τε συντηρητικῆς καὶ τῆς φιλελευθέρας κατευθύνσεως πρὸς διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας ἐν αὐτῇ.

*

Τοσαῦτα περὶ τῆς καθαρῶς ἐπιστημονικῆς συγγραφικῆς δράσεως τοῦ Μπαλάνου ὡς θεολόγου, ὅστις ὅμως πιστεύων ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν ἐπιστήμην καθ' ἑαυτὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν τοῦ ἐπιστήμονος, καὶ δὴ τοῦ θεολόγου, ἠσχολήθη ἀρκούντως, ἤδη ἅμα τῷ πέρατι τῶν ἐν Γερμανίᾳ σπουδῶν του, εἰς τὴν ἐκλαίκευσιν θεολογικῶν καὶ γενικώτερον θρησκευτικῶν γνώσεων. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τῆς τοιαύτης περὶ ἐπιστήμης ἀντιλήψεώς του τὸ γεγονός, ὅτι τοιοῦτο ἦτο ἤδη τὸ πρῶτον ἔργον του, τὸ δημοσιευθὲν ἐν ἔτει 1900 καὶ ἀκολούθως

ἐπανεπιλημμένως ἐκδοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑκκλησία μας», ὅπερ περιελήφθη εἰς τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως «᾽Ωφελίμων βιβλίων» τοῦ φερωνύμου συλλόγου τοῦ ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ θείου του Δ. Βικέλα τῷ 1899. Ἐπηκολούθησαν δὲ βραδύτερον τὰ εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν περιληφθέντα δημοσιεύματα ὑπὸ τοὺς τίτλους «Ἱστορία τῆς Ἑκκλησίας» (α' ἐκδ. 1904), «Αἱ θρησκεῖαι» (α' ἐκδ. 1907), «Ἐκ τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης» (1915), «Ἡ Μ. Ἑβδομάς καὶ τὸ Πάσχα» (1917) καὶ «Χριστούγεννα καὶ Θεοφάνεια» (1920). Εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐκλαϊκευτικῶν θεολογικῶν δημοσιευμάτων τοῦ Μπαλάνου ἀνήκουν καὶ ἐκτενέστερα ἔργα του, οἷα εἶναι «Μεγάλαι μορφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας» (ἐκδ. «Ἐαυτοῦ» 1932) καὶ «Οἱ πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας» (ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας 1946). Ἐπίσης δὲ ἐκλαϊκευτικοῦ χαρακτῆρος ὑπῆρξαν, ἐκτὸς τῶν διαλέξεών του, καὶ πολυάριθμα δημοσιεύματα εἴτε εἰς περιοδικά, εἴτε εἰς ἐφημερίδας περὶ παντοίων φλεγόντων καὶ ἐν γένει ἐπικαιρῶν θεολογικῶν, φιλολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, ἔτι δὲ καὶ ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων, ἐξεταζομένων ἐξ ἐπόψεως θεολογικῆς καὶ θρησκευτικῆς. Ἐνταῦθα ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ μνημονεύσω ἰδιαίτερος ἐνὸς στοχαστικοῦ καὶ συγκινητικοῦ ἄρθρου του ὑπὸ τὸν τίτλον «Χριστούγεννα», προοριζομένου πρὸς δημοσίευσιν ἐν καθημερινῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι κατὰ τὴν εορτὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1941 καὶ ἀπαγορευθέντος ὑπὸ τῆς λογοκρισίας· τοῦτο εἶχε τὴν καλωσύνην τῇ παρακλήσει μου νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψιν μου ἢ ἐρίτιμος σύζυγός του. Θὰ ἤξιζεν ὁ κόπος νὰ ἀναγνωσθῆ καὶ ἀκουσθῆ ὀλόκληρον, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μοι τὸ ἐπιτρέπει ὁ χρόνος ἀρκοῦμαι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ὀλίγων μόνον γραμμῶν, ἐπιφυλασσόμενος νὰ τὸ δημοσιεύσω εἰς τὸ τέλος τῆς παρουσίας μου ὀμιλίας ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας¹. «Μέσα εἰς τὸν θόρυβον καὶ τὴν κλαγγὴν τῶν ποικιλιανύμων ὄπλων, ποὺ ἐφεύρην ἢ ἀνθρωπότης διὰ τὸν ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν τέκνων της», ἔγραφε τότε, «παρουσιάζεται ὡσὰν ὀπτασία εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ψυχῶν μας ἢ νύξ ἐκεῖνη ἢ γαληνιαία, ἢ ἥρεμος, ἢ οὐρανια, ποὺ ἐγεννᾷτο ἀθάνατος ὁ κήρυξ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης... Καὶ ἐρωτᾶται ἔχει ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ὡς ὅλον, τὴν συνείδησιν καθαρὰν διὰ νὰ πανηγυρῶσιν ἐπαξίως καὶ ὄχι μόνον μὲ τὰ χεῖλη τὴν εορτὴν τῆς γεννήσεως τοῦ κήρυκος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης;... Ὁχι, δὲν δικαιοῦμεθα καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ εορτάσωμεν ἐφέτος ὡς ἡμέραν χαρᾶς τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων οὔτε ἔχομεν διάθεσιν πρὸς τοῦτο. Δι' ἡμᾶς ἀνατέλλουν ἐφέτος πένθημα Χριστούγεννα, εορτὴ συντριβῆς καὶ ὀδύνης καὶ συγχρόνως προσευχῆς. Καὶ εἰς τὸν θλιβερόν εορτασμόν ἄς ρίπτῃ ἀκτίνα φωτός ἢ ἐλπίς, τὸ θεῖον αὐτὸ βάλαμον, ποὺ νεκρῶνει πάντα πόνον καὶ πᾶσαν ὀδύνην καὶ μεταμορφώνει κάθε πικρίαν εἰς φωτεινὸν σημεῖον τοῦ αἰωνίου».

¹ Βλ. κατωτέρω, σ. 168 - 69.

Ἐπίσης εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐκλαϊκευτικῶν δημοσιευμάτων τοῦ Μπαλάνου εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπαχθῶν καὶ τὰ κατηχητικά, τ.ἔ. θρησκευτικοῦ περιεχομένου ἄριστα διδακτικὰ βιβλία του, προοριζόμενα καὶ ἐγκεκριμένα ὑπὸ τοῦ Κράτους οὐχὶ μόνον διὰ τὴν Μέσην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ διδακτικοῦ του ἔργου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπιστημονικῆς του σταδιοδρομίας ὡς λειτουργοῦ τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως, ἣτις ἐν συνδυασμῶν καὶ πρὸς τὸ παιδαγωγικόν του ἔργον ὡς διευθυντοῦ τοῦ Ὁρφανοτροφείου Χατζηκώστα, τὸν ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν καὶ εἰς τὴν συναίσθησιν τῆς ἀνάγκης τῆς εἰς αὐτὴν προσφορᾶς καταλλήλων διδακτικῶν βιβλίων. Καὶ τὰ βιβλία ταῦτα τοῦ Μπαλάνου διακρίνονται, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν, διὰ τὸν συνδυασμὸν μεθοδικότητος, διδακτικότητος καὶ σαφηνείας. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μπαλάνου χρησιμοποιοθηῖσαν γλῶσσαν, περὶ τῆς ὁποίας νομίζομεν ὅτι θὰ ἐνδιαφέρωνται νὰ ἀκούσωσιν ὅσοι δὲν ἔτυχε νὰ ἀναγνώσουν ἔργα αὐτοῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, παρ' ὅλον τὸν σύνδεσμόν του πρὸς τινὰς κορυφαίους δημοτικιστὰς, Δελμουζόν καὶ Τριανταφυλλίδην, δὲν ἐπηρεάσθη τὸ παράπαν γλωσσικῶς ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἔγραφε πάντοτε καὶ ἐχειρίσθη μάλιστα ἄριστα τὴν καθαρῆουσαν, ὑψηλοτέραν μὲν εἰς τὰ αὐστηρῶς ἐπιστημονικά του ἔργα, ἀπλουστεράν δὲ εἰς τὰ ἐκλαϊκευτικά.

Ἡ τρίτη πλευρὰ τῆς πολυμεροῦς δραστηριότητος τοῦ Μπαλάνου ὡς θεολόγου εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ, τὴν ὁποίαν θὰ περιορίσωμεν ἐνταῦθα κυρίως εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀναπτυχθεῖσαν δρασίαν, ὡς ἐπιστημονικοῦ ἐκπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν οἰκουμενικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς συνεδρίοις, οἷα ἦσαν τὰ τῆς Κοπεγχάγης (1922), Στοκχόλμης (1925), Λωζάννης (1927) καὶ Νάρβικ τῆς Νορβηγίας (1938). Ἰδιαιτέρας δὲ μνείας τυγχάνει ἀξία ἡ δρασίς του ἐν τῷ συνεδρίῳ «Πίστεως καὶ Τάξεως» (Faith and Order) τῆς Λωζάννης, ἐνθα διεδραμάτισε μέρος ἐξεχούσης ἐκκλησιαστικῆς προσωπικότητος, ὅχι μόνον κληθεὶς νὰ ὁμιλήσῃ ἐν τῇ πανηγυρικῇ συνεδρίῳ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Λωζάννης, ἀλλὰ καὶ συντελέσας τὰ μέγιστα διὰ τῆς ἐμπεριστατωμένης ἀνακωνώσεώς του καὶ διὰ τῆς ἐπιβολῆς του παρὰ τῇ ὀρθοδόξῳ ἀντιπροσωπεῖα εἰς τὴν ἀποσαφήνισιν τῆς θέσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τε τῷ παμπροτεσταντικῷ ἐκείνῳ συνεδρίῳ καὶ καθόλου εἰπεῖν ἐν τῇ οἰκουμενικῇ ἐκκλησιαστικῇ κινήσει, ἐνθα, ἀπουσιαζούσης τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μειονεκτοῦντος σφόδρα μέχρι χθὲς ἀκόμη τοῦ ὀρθοδόξου στοιχείου, ἐδέσποζε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ δεσπόζῃ ἢ προτεσταντικὴ θεολογικὴ προβληματολογία καὶ νοοτροπία. Καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι ὁ Μπαλάνος, παρὰ τὰς ἀτομικὰς του φιλελευθέρας πωσ ἀντιλήψεις, ἔχων βαθυτάτην συνείδησιν τῆς θέσεώς του ὡς ἐκπροσώπου τῆς γεγραφῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ πιστεύων, ὅτι μόνον διὰ τῆς εἰλικρινείας

εἶναι δυνατόν νὰ προαχθῆ ἡ ἀληθινὴ συνεννόησις καὶ προσέγγις καὶ συνεργασία τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐθεώρει ὡς καθήκον του ἐπιτακτικὸν καὶ νὰ ἀνταπεξέλθῃ ἐντόνως κατὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τοιοῦτοις συνεδρίοις (μὴ ἐξαιρουμένου μηδὲ τοῦ τελευταίου ἐν *Delhi* τῆς Ἰνδίας) συμβιβαστικῶ ἢ μᾶλλον συγκαλυπτικῶ πνεύματος καὶ τῆς τάσεως πρὸς ἀμοιβαίας ὑποχωρήσεις καὶ νὰ διακηρύξῃ σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως τὰς ὀρθοδόξους ἀντιλήψεις, δι' ἃ καὶ ἐχαρκτηρίσθη ὑπὸ τοῦ προτεσταντικῶ κύκλου τοῦ συνεδρίου ἐκείνου ὡς «ὁ αὐστηρότερος ὀρθόδοξος θεολόγος», ἐπέτυχε δὲ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του νὰ ἀναγνωσθῆ ἐν τέλει τοῦ συνεδρίου ἐκείνου ἰδιαίτερα ὀρθόδοξος δῆλωσις ἐνώπιον τῆς Ὀλομελείας τοῦ συνεδρίου, ἐμπούησασα βαθεῖαν ἐντύπωσιν καὶ δημιουργήσασα ἀξιολογίμην ἀπαρχὴν καὶ πολύτιμον παράδοσιν διὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀντιπροσωπεῖαν καὶ εἰς τὰ μεταγενέστερα οἰκουμενικὰ συνέδρια.

Παρεμφερῆς ἦτο ἡ στάσις τοῦ Μπαλάνου ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῶν Ἀθηνῶν, ὅτε ἐπὶ σχετικῶ ἐρωτήματος τῆς Ἱ. Συνόδου συνεζητεῖτο κατὰ Ἰούνιον 1939 τὸ ζήτημα περὶ τοῦ κύρους τῶν ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν. Οὗτος ἐθεώρησε καθήκον του καὶ δι' ἰδίου ὑπομνήματος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀκραιφνῶς ὀρθόδοξον ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐκδοχὴν καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὴν τήρησιν στάσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προσεκτικωτέρας τῆς τηρηθείσης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μελετίου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἀλεξανδρείᾳ¹.

Καὶ ἤδη εἶναι καιρὸς νὰ ἐξετάσωμεν ἐν συντομίᾳ τὸν ἄνδρα καὶ ὑπὸ τὰς ἄλλας ιδιότητας αὐτοῦ ὡς καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς μέλους τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὡς Ὑπουργοῦ καὶ ὡς κοινωνικῶ ἀνθρώπου. Ἐν πρώτοις ἀνάλογος πρὸς τὴν βαρῦτητα τῆς θεολογικῆς συγγραφικῆς του δράσεως εἶναι καὶ ἡ δρασίς του ὡς τακτικῶ καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικῶ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ ἡ δρασίς αὕτη ἔχει τὰς διαφόρους πλευράς της, ὑφ' ἃς ὅλας καὶ ἐξόχως διεκρίθη, τ.ἔ. τὴν διδασκικὴν, τὴν ὡς μέλους τῆς Σχολῆς καὶ τῆς Ἐφορίας τῆς Πανεπιστημιακῆς Λέσχης καὶ ὡς συγκλητικῶ καὶ ὡς πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου. Ὡς πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος διεκρίθη διὰ τὴν μεθοδικότητα, τὴν σαφήνειαν καὶ τὴν ἐμβριθεῖαν τῆς διδασκαλίας του, μετὰ τῶν ὁποίων ἄρετῶν συνεδύαζεν ἐγγένειαν συγκεκερασμένην μετὰ σοβαρότητος εἰς τὰς καθ' ὅλου σχέσεις του πρὸς τοὺς φοιτητάς. Κατὰ τὰς συνεδρίας τῆς Σχολῆς του οὐ μόνον ἠκούετο μετὰ ἰδιαίτερας προσοχῆς, ἀλλ' ἐμφοροῦμενος εἰς μέγα βαθμὸν τοῦ πνεύματος τῆς συνεργασίας,

¹ Βλ. Ἀνάπτυον «Ἐκκλησίας», τόμ. ΙΖ', 1939, περιλαμβάνον καὶ τὰ λοιπὰ ὑπομνήματα καὶ τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν τῆς Σχολῆς.

παρά τὸ ἀκαμπτον τοῦ χαρακτῆρός του, ἐβοήθει σημαντικῶς εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεων ὀρθῶν καὶ λόγῳ τῆς εὐθυκρισίας του καὶ τῆς ἐν γένει ἐμβριθείας τῆς ἐπιχειρηματολογίας του, ὥστε νὰ καταστῆ καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας ἀποχώρησίν του καὶ μέχρι σήμερον λίαν αἰσθητὴ ἡ ἀπουσία του, τοῦλάχιστον διὰ τοὺς εὐτυχήσαντας νὰ συνεργασθοῦν μετ' αὐτοῦ. Οὐδὲ ἐξελάμβανεν ὡς ἐπαρκῆ τὴν συγγραφικὴν καὶ τὴν τρέχουσαν διδακτικὴν καὶ διοικητικὴν ὑπηρεσίαν τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν γένει, ἀλλὰ ἐιδεῖται ὡς καθῆκον αὐτῆς τὴν ἀντεπάγγελτον ἐπέμβασιν καὶ εἰς γενικώτερα ζητήματα οὐ μόνον τῆς Σχολῆς καὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπίσης ἠκούετο μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς Ἐφορίας τῆς Πανεπιστημιακῆς Λέσχης καὶ τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου, ὅσας μετεῖχεν αὐτῆς εἴτε ὡς κοσμήτωρ εἴτε ὡς ἀντιπρύτανης καὶ προπρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου. Σπουδαία ὑπῆρξε καὶ ἡ δρασίς του ὡς πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου εἰς περίοδον κρίσιμον, οἷα ἦτο ἡ τοῦ πανεπιστημιακοῦ ἔτους 1945-46. Ἀδιστακτικῶς δὲ ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ καθ' ὄλου θητεία του, ὡς τακτικοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ κύρους καὶ τοῦ γοήτρου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς οὐ μόνον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωνίᾳ.

Γονιμωτάτη καὶ ἀξιολογωτάτη ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν δρασίς τοῦ Μπαλάνου ἀπὸ τοῦ 1931 καὶ ὡς μέλους αὐτῆς διὰ τε τῶν σοφῶν ἀνακρινώσεων του, ὧν τοὺς τίτλους ἐπιφύλασσομεθα νὰ παραθέσωμεν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἔργων του ἐν τοῖς Πρακτικοῖς, καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὰς συζητήσεις τῆς Τάξεως καὶ τῆς Ὀλομελείας, καθ' ἃς ἠκούετο πάντοτε μετὰ βαθείας προσοχῆς καὶ μέχρι τὰς τελευταίας πρὸ τοῦ θανάτου του συνεδρίας, καὶ ὡς προέδρου καὶ δὴ καὶ ὡς γενικοῦ γραμματέως τοῦ ἰδρύματος ἀπὸ τοῦ 1951-56 οὕτως, ὥστε νὰ δύναται καὶ νὰ πρέπη νὰ λεχθῆ καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ θητείας του ὅτι καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὅτι διεδραμάτισεν ἐν τῇ ζωῇ ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν τούτων πνευματικῶν ἰδρυμάτων σπάνιον μέρος καὶ κατέλιπε κενὸν ἐξ ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ πλήρωσις δὲν τυγχάνει εὐχερῆς.

Ἐπίσης αἰσθητὴ καὶ ἀξιοσημείωτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπανειλημμένη διάβασις τοῦ Μπαλάνου ὡς Ὑπουργοῦ διὰ τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας κατὰ δύο κρίσιμους διὰ τὸ κράτος ἡμῶν περιόδους, ἦτοι πρῶτον ἅμα τῇ παλινορθώσει τῆς βασιλείας καὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου Β', ἐπὶ πρωθυπουργίας τοῦ καθηγητοῦ Κ. Δεμερτζῆ ἀπὸ 30-11-35 μέχρι 13-1-36 καὶ δεύτερον ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Δαμασκηνοῦ,

ἐπὶ πρωθυπουργίας τοῦ ναυάρχου Βούλγαρη ἀπὸ 8/4 μέχρι 10-8-1945. Κατ' ἀμφοτέρως τὰς ὑπουργίας ταύτας εἶχε νὰ ἀντιμετώπιση σοβαρώτατα πανεπιστημιακὰ ζητήματα, ὅσα ἦσαν τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ὑπὸ προηγουμένων κυβερνήσεων παραγνωρισθείσης πρὸς καιρὸν αὐτοτελείας τοῦ Πανεπιστημίου· πλὴν μόνον κατὰ τὴν δευτέραν ὑπουργίαν του ἐπέτυχε νὰ διευθετήσῃ τὰ ζητήματα ταῦτα διὰ τοῦ καταρτισμοῦ ἐπιτροπῆς ἐκ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, οὐχὶ ὁμως καὶ κατὰ τὴν πρώτην ὑπουργίαν του, ὅτε διαφωνήσας πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ δημοσιεύσῃ ἰδιαίτερον διαφωτιστικὸν σχετικὸν φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ πανεπιστημιακὸν ζήτημα ἐπὶ τῆς Ὑπουργίας μου» (1936).

Τέλος ἀξιολογώτατη καὶ ἐπίσης παραδειγματικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ κοινωνικὴ δρασις τοῦ Μπαλάνου, ἐκδηλωθεῖσα καὶ εἰς ἄλλα κοινωφελῆ Ἰδρύματα, ὡς ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑταιρεία Ἀθηναίων», τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ πρόεδρος καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις «Φιλεκπαιδευτικὴ Ἑταιρεία» καὶ τὸ «Γηροκομεῖον» καὶ πρὸ παντὸς τὸ «Ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκωνίστα», ὅπερ διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τοῦ 1956 καὶ τὸ ὁποῖον διὰ τῆς στοργῆς πρὸς τὰ ὄρφανὰ παιδιὰ καὶ διὰ τῶν ἐξαιρέτων πνευματικῶν καὶ διοικητικῶν του προσόντων, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἐκλεκτῆς συντροφῆς τῆς ζωῆς του, ἀναδιωργάνωσεν ἐπὶ τὸ ἀποδοτικώτερον διὰ τε τοὺς τροφίμους του καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ ἀνύψωσεν εἰς περιωπὴν ὅλως ἐξαιρετον μεταξὺ τῶν κοινωφελῶν τῆς πατρίδος ἡμῶν ἰδρυμάτων. Εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δόξης του ἔφθασε τὸ ἴδρυμα τοῦτο ἐν ἔτει 1931, ὅτε διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Μπαλάνου ἐωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς ἡ ἐβδομηκονταετηρὶς αὐτοῦ, ἐκδοθέντος καὶ σχετικοῦ λαμπροῦ Δευκώματος. Ὑπῆρξε δὲ σοβαρωτάτη δοκιμασία διὰ τὸν κατὰ βῆθος εὐαίσθητον τοῦτον ἄνδρα, τοῦ ὁποίου τὴν τρυφερότητα εἶδομεν ἐκσπῶσαν εἰς λυγμούς εἰς μίαν ἀποχαιρετιστήριον ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς ἀποφοιτῶντας ὄρφανούς νέους, θὰ ἔλεγον ὅτι ὑπῆρξεν ἡ σοβαρωτάτη δοκιμασία τῆς ζωῆς του, ὅτε εἶδε τὸ λαμπρὸν πνευματικὸν του τοῦτο τέκνον καὶ ἀνάστημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφιέρωσεν ἀγρύτους μόχθους μιᾶς εικοσιπενταετίας, νὰ μετατρέπηται κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1940 εἰς Σχολὴν Χωροφυλακῆς καὶ βραδύτερον ἐπὶ κατοχῆς εἰς Φυλακὰς, ὅπως ὑπῆρξε καὶ τοσοῦτο σφοδρὸς ὁ πρὸς τὸ πολυπληθὲς τοῦτο ἴδρυμα πόνος αὐτοῦ, ὥστε νὰ μὴ ἀνεχθῆ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Δ. Συμβουλίου του περὶ ἐκρίζωσεως αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς ἔδρας του, δι' ὃ καὶ μὲ αἰμάσσουσαν καρδίαν προετίμησε νὰ παραιτηθῆ τῆς διοικήσεως αὐτοῦ.

*

Τοιαύτη ἐν ὀλίγαις γραμμαῖς ὑπῆρξεν ἡ ἐξαιρετικὴ προσωπικότης τοῦ Δημ. Μπαλάνου, τῆς ὁποίας προσωπικότητος ἀπαύγασμα ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐξαιρετος πολυ-

μερῆς δρᾶσίς του, ἀποτελοῦσα ἁρμονικὸν σύνολον μὴ κατανοούμενον ἀσχέτως πρὸς τὴν προσωπικότητα αὐτοῦ. Εἰς ἅπαντα τὰ ἰδρύματα, ὅπου ὑπηρέτησεν οὗτος, κατέλιπεν φαινότατα καὶ ἀνεξίτηλα ἔχρη διαβάσεως καὶ μιμήσεως εἰς τοὺς συνεργάτας του καὶ τοὺς διαδόχους του. Τοῦτο ἰσχύει οὐχὶ ὀλιγότερον παντὸς ἄλλου ἰδρύματος καὶ διὰ τὸ τιμῶν καὶ γεραῖον τὴν ἐσπέραν ταύτην τὴν σεπτὴν μνήμην του, παρὰ τῷ ὀποίῳ ἰδρύματι, ὡς καὶ εἰς πάσας τὰς ἐπιγινόμενας γενεὰς τοῦ ἔθνους ἡμῶν, θὰ παραμείνῃ ἐσαεὶ ἀγήρως ἡ μνήμη αὐτοῦ.

Π Ι Ν Α Ξ

τῶν κυριωτέρων δημοσιευμάτων τοῦ Δ. Σ. Μπαλάνου καθ' ὕλην καὶ χρονολογικὴν σειρᾶν.

α) Εἰσαγωγή εἰς τὴν Θεολογίαν.

1. Εἶναι ἡ Θεολογία ἐπιστήμη ; 1906 *.

β) Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

2. Ἡ Ὁμολογία Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, 1906.
3. Ἡ Λουκάρειος Ὁμολογία, 1907.
4. Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι τοῦ Ἄδαμ. Κοραῆ, 1920.
5. Τοῦ αὐτοῦ αἱ ἰδέαι περὶ ἐκκλησίας καὶ κλήρου, 1933.
6. Ὁ Ἀπόστολος Μακράκης, 1920.
7. Ὁ Ἀναστ. Διομ Κυριακὸς (Ἡμερολ. Μεγ. Ἑλλάδος, 1924)
8. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, 1932 (ἄρθρ. ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ.).
9. Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, 1933.
10. Ἱστορία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, 1937.
11. Ἡ γεωτέρα ὀρθόδοξος θεολογία ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῶν Πατέρων (Ἀνακοίνωσις εἰς τὸ Ἀ' Πανορθόδοξον Συνέδριον, 1936).
12. Geschichte des griechischen Kirchl. Literatur (Συλλογικὴ ἔκδοσις ἐν Ekklesia, 1939).

γ) Πατρολογία.

13. Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, 1922.
14. Πατρολογία, 1930.
15. Ἡ πολυτέλεια κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πατέρων, 1922.
16. Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ ἡ ἐποχὴ των, 1926 (Λόγος Πανεπιστημιακός).
17. Πῶς παρηγοροῦν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, 1928.
18. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη καὶ οἱ Πατέρες, 1931.
19. Εἶναι κακοδοξὸς ἡ περὶ χάριτος διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Κασσιανοῦ ; 1936.
20. Μεγάλαι μορφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, 1942.
21. Οἱ Πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, 1949.

* Ὅπου παραλείπεται ὁ τόπος τῆς ἐκδόσεως νοοῦνται αἱ Ἀθήναι.

22. Ἐκλογαὶ ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (ἔκδ. Ἀποστολ. Διακονίας, 1951).
 23. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ 800-1453. (ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας, 1951).

δ) Δογματικὴ, Ἱστορία δογμάτων καὶ Συμβολικὴ.

24. Εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μόνον κοινωνία λατρείας ; 1904.
 25. Ἡ περὶ δικαιώσεως διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, 1904.
 26. Ἡ περὶ υπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐπιστημονικὴ γνῶσις, 1905.
 27. Κρίσις τῆς Δογματικῆς τοῦ Χρ. Ἀνδρούτσου. Ἱερουσαλήμ, 1907.
 28. Τὸ δόγμα περὶ τῆς Ἁγ. Τριάδος, 1911.
 29. Ἡ καῦσις τοῦ νεκροῦ ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν, 1912. (Ἀνάτ. ἐκ τοῦ περιοδ. «Μελέτη».)
 30. Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν δογμάτων, 1919.
 31. Σύμβολα καὶ συμβολικὰ βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, 1919.
 32. Ἀνακοινώσεις καὶ ὁμιλίαι ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῆς Λαζάνης, 1928.
 33. Griechische Kirche und ihr Verhältnis zu den anderen Kirchen, 1938.
 34. Ὑπόμνημα περὶ τοῦ κύρους τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν πρὸς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδ. «Ἐκκλησία» ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ κύρος τῶν Ἀγγλικανικῶν χειροτονιῶν», 1939).

ε) Χριστιανικὴ Ἠθικὴ.

35. Ἐκκλησία καὶ Θέατρον, 1909.
 36. Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς ἐν ταῖς Θρησκείαις καὶ τῷ Χριστιανισμῷ, 1910.
 37. Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ κοινωνία, 1936.

ς) Κατηχητικὴ.

38. Κρίσις τῶν Κατηχήσεων, 1915.
 39. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη εἰς τὰ σχολεῖα, 1919.

ζ) Κανονικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον.

40. Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία, 1920.
 41. Τὸ πρόβλημα τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου. (Ἀνακοίνωσις ἐν τῷ Πανορθοδόξῳ Συνεδρίῳ), 1936.

η) Κοινωνικὴ πρόνοια.

42. Ἡ περίθαλψις τῶν ὀρφανῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει, 1919.
 43. Λεύκωμα καὶ λόγος κατὰ τὸν πανηγυρισμὸν τῆς 75ετηρίδος τοῦ Ὁρφανοτροφείου Χατζηκώνστα, 1931.

θ) Ἀνακοινώσεις καὶ λόγοι ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν

1. Λόγος εἰσιτήριος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, 1931.
 2. Λουκιανὸς ὁ μάρτυς καὶ Λουκιανὸς ὁ ἀποσυνάγωγος, 1932.
 3. Ἡ ἀνάγκη τῆς συνεργασίας τῶν Ἐκκλησιῶν, 1932.

4. Περικοπαι ἐξ ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου ἀναφερόμεναι εἰς πολιτικά γεγονότα τῶν ἐτῶν 1829-1834.
5. Τὸ σχέδιον τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος ὡς πρὸς τὰ ἐκ συγγενείας κωλύματα τοῦ γάμου, 1934.
6. Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, 1936.
7. Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος, 1938.
8. Προεδρικός λόγος, 1939.
9. Οἱ πνευματικοὶ παράγοντες τοῦ 1821, 1939.
10. Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, 1941.
11. Ἀνέκδοτα ἔργα Θεοκλήτου Φαρμακίδου, 1943.
12. Ὁ Καποδίστριας διὰ τὰ ὄρφανά. Τέσσαρες ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ του, 1944.
13. Ἡ διδασκαλία τῶν Θρησκευτικῶν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, 1945.
14. Νεκρολογία: α) εἰς Χρυσόστ. Παπαδόπουλον, 1938. β) εἰς Κωνστ. Δυοβουνιώτην, 1943.
15. Ἡ θρησκευτικότης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, 1947.
16. Ὁ παγκόσμιος ἔρως διὰ τὸ παιδί, 1948.
17. Τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, 1948.
18. Ἀρχεῖον Κωνσταντίνου καὶ Σοφοκλέους Οἰκονόμου, 1948.

ι) Διάφορα.

1. Ὁ Ἑρνέστος Ρενάν, 1923.
2. Ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου, 1926.
3. Σπυρ. Λάμπρος, 1929. (Ἀνάτ. ἐκ τῶν Ἑπειρωτ. Χρονικῶν).
4. Οἱ Μπαλάνοι διδάσκαλοι τοῦ γένους, 1929. (Ἀνάτ. ἐκ τῶν Ἑπειρωτ. Χρονικῶν).
5. Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς καὶ τὰ ἐθνικὰ ἰδανικά, (Νέα Ἑστία, 1934).
6. Ὁ Ἰ. Καποδίστριας διὰ τὰ ὄρφανά, 1944.
7. Δ. Βικέλας (Νέα Ἑστία, 1945).

ια) Ἐκδόσεις Συλλόγου Ὠφελίμων Βιβλίων.

1. Ἡ Ἐκκλησία μας, 1900.
2. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, 1904.
3. Αἱ θρησκείαι, 1907.
4. Ἐκ τῶν ποιητικῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης, 1915.
5. Ἡ Μεγάλῃ ἐβδομάς καὶ τὸ Πάσχα, 1917 (μετεφρ. καὶ βουλγαριστί).
6. Χριστούγεννα, Πρώτῃ Ἰανουαρίου, Θεοφάνεια, 1920.

ιβ) Σχολικὰ διδακτικὰ βιβλία.

1. Διὰ τὰ Δημοτικὰ Σχολεῖα: Ἱερὰ Ἱστορία Παλ. καὶ Καιν. Διαθήκης, Κατήχησις, Ἐκκλησ. Ἱστορία, Λειτουργική.
2. Διὰ τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα: Ἱερὰ Ἱστορία Παλ. καὶ Καιν. Διαθήκης, Ἐκκλησ. Ἱστορία, Κατήχησις.
3. Διὰ τὰ Γυμνάσια: Ἑρμηνεῖα περικοπῶν τοῦ Εὐαγγελίου.
4. Διὰ τὴν α' τάξιν τῶν Διδασκαλείων: Περικοπαι ἐκ τῶν βιβλίων τῆς Παλ. Διαθήκης.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΤΟΥ 1941 *

Μέσα εἰς τὸν θόρυβον καὶ τὴν κλαγγὴν τῶν ποικιλιωδῶν ὄπλων ποῦ ἐφεῦρεν ἡ ἀνθρωπότης διὰ τὸν ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν τέκνων τῆς, μέσα εἰς τὴν παγκόσμιον ἀτμόσφαιραν τοῦ ἀμοιβαίου μίσους καὶ τῆς ἀλληλοεξοντώσεως, ὡσὰν ὀπτασία παρυσιαζέται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς μας ἢ νύξ ἐκεῖνη ἡ γαληνιαία, ἡ ἤρεμος, ἡ οὐρανία ποῦ ἐγεννᾶτο ὁ ἀθάνατος κήρυξ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνισις ἐχαιρετίσθη μὲ τὸν ἀγγελικὸν ὕμνον «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη» ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία». Ἄλλὰ ποῦ ἡ εἰρήνη τῆς γῆς καὶ ἡ εὐδοκία εἰς τοὺς ἀνθρώπους; Ἄντ' αὐτῶν μίση καὶ ἐριδες, μάχαι καὶ φόνοι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ κόσμου παντοῦ «φρίκη, θάνατος, ἐρμιά», διὰ νὰ ἐπαναλάβω τὸν στίχον τοῦ ποιητοῦ. Καὶ ἐρωτᾶται: ἔχει ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ὡς ὄλον, τὴν συνείδησιν καθαρὰν διὰ νὰ πανηγυρίσῃ ἐπαξίως, καὶ ὅχι μόνον μὲ τὰ χεῖλη, τὴν ἐορτὴν τῆς γεννήσεως τοῦ κήρυκος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης, ὁ ὁποῖος ὡς μόνον γνώρισμα τῶν μαθητῶν του ἔθηκε τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην; Ἡμεῖς οἱ ἀνθρωποι, ὅταν ἔχωμεν πένθος, δὲν ἐορτάζομεν καὶ δὲν δεχόμεθα εἰς τὴν ἐορτὴν μας ἀλλὰ μήπως ὁ Χριστὸς τώρα δὲν πενθεῖ καὶ δὲν λυπεῖται, ὅταν βλέπῃ, ἀντὶ τῆς ἀγάπης ποῦ ἐκήρυξε, μίσος ἔθνους κατὰ ἔθνος καὶ ἀτόμου κατὰ ἀτόμου καὶ ἀντὶ τῆς εἰρήνης, πολεμικὴν ἀναστάτῳσιν τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον μέχρι τοῦ ἄλλου;

Ἄρα δὲν δικαιούμεθα καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐορτάσωμεν ἐφέτος ὡς ἡμέραν χαρᾶς καὶ πανηγύρεως τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, οὔτε ἔχομεν διαθέσειν πρὸς τοῦτο. Δι' ἡμᾶς ἀνατέλλουν ἐφέτος πένθιμα Χριστοῦγεννα, ἐορτὴ συντριβῆς καὶ ὀδύνης καὶ συγχρόνως προσευχῆς διὰ τὴν μνήμην τῶν ἡρωϊκῶν τῆς πατρίδος προμάχων.

Ἄρα γε ἡ σημερινὴ ὑπερέντασις τοῦ κακοῦ θὰ ἐπιφέρῃ ὡς ἀντίδρασιν τὴν ἀποστροφὴν πρὸς αὐτὸ καὶ θὰ γεννήσῃ τὸν ὀριστικὸν καὶ ἐμπράγματον πόθον τῆς εἰρήνης; Θὰ εἶναι ἡ προκειμένη φοβερὰ δοκιμασία ἡ τελευταία ἔκφανσις τῆς ἀνθρωπίνης θηριωδίας; Θὰ ἀνατείλῃ ἀπὸ τὴν τέφραν τῆς παλαιᾶς ἀνθρωπότητος νέα ἀνθρωπότης, μὲ νέους ὀρίζοντας, μὲ εὐγενῆ ἰδεώδη, μὲ ἀκοίμητον πόθον δι' ὅτι ἀληθινόν, μέγα καὶ ὠραῖον; Ἄς ἐλπίζωμεν καὶ ἄς εὐχώμεθα νὰ ἐκπληρωθῇ ἐκεῖνο, ποῦ πρὸ 15 ὄλων αἰώνων ἠυχήθη καὶ ἤλπισε — πλὴν ματαίως μέχρις ὥρας — μέγας τῆς ἐκκλησίας πατήρ, ὁ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης, «τὸ ἄροτρον τῆς εἰρήνης, τὸ θεῖον δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα, νὰ τιθασσεύσῃ τὰς φιλοπολέμους χώρας, τῶν ὁποίων τὰ ὄπλα τῆς κακίας νὰ μετασκευασθῶν εἰς βιωφελῆ τῆς γεωργίας ὄργανα».

* Ἄρθρον τοῦ Δ. Σ. Μπαλάνου προοριζόμενον πρὸς δημοσίευσιν ἐν ἡμερησίᾳ ἐφημερίδι καὶ ἀπαγορευθὲν τότε ὑπὸ τῆς λογοκρισίας (βλ. ἀνωτ., σ. 160).

Ἄς εὐχώμεθα καὶ ἄς ἐλπίζωμεν, ὥστε ἐπαξίως εἰς προσεχῆ ἔτη νὰ δυνάμεθα νὰ ἐορτάζωμεν τὴν ἐορτὴν τῆς γεννήσεως ἐκείνου, ὁ ὅποιος ἐτόνισε τὴν ἄπειρον ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ διεκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν, ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα πάντων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ εἰς τὸν ἐφετινὸν θλιβερόν ἐορτασμόν ἄς ρίχνη ἀκτῖνα φωτὸς ἢ ἐλπίς, τὸ θεῖον αὐτὸ βάλσαμον ποὺ νεκρώνει πάντα πόνον καὶ πᾶσαν ὀδύνην καὶ μεταμορφώνει κάθε πικρίαν εἰς φωτεινὸν σημεῖον τοῦ αἰωνίου!